

KS. MARIAN WOLICKI

KONFLIKTY MŁODZIEŻY Z RODZICAMI W ŚWIETLE PSYCHOLOGII

Konflikt można najogólniej określić jako zderzenie stojących w opozycji sił, tendencji czy motywów. Konflikty dzielimy na wewnętrzne i zewnętrzne. Konflikty wewnętrzne dokonują się w obrębie osobowości danej jednostki¹. Typowym przykładem konfliktów wewnętrznych są tzw. konflikty motywacyjne albo inaczej konflikty wyboru, które mogą przyjmować trojaki postać: 1) konfliktu między dążeniem a dążeniem, 2) konfliktu między dążeniem a unikaniem, 3) konfliktu między unikaniem a unikaniem². Nierozwiązane konflikty wewnętrzne bardzo często mogą się przyczyniać do powstawania konfliktów zewnętrznych, względnie istniejące potęgować. Oczywiście nie są one jedyną przyczyną konfliktów zewnętrznych.

W konflikcie zewnętrznym jednostka (lub grupa) dąży do zrealizowania własnych celów przez wyeliminowanie czy też podporządkowanie sobie dążeń partnera, ponieważ te utrudniają lub uniemożliwiają spełnienie jej osobistych pragnień. W niektórych konfliktach zewnętrznych jedna strona dąży do podporządkowania czy narzucenia drugiej stronie własnych postaw czy sposobów działania.

Konflikt między rodzicami a dziećmi należy umieścić na płaszczyźnie konfliktów zewnętrznych jako szczególny rodzaj konfliktu między-pokoleniowego, posiadający swoją specyfikę, wpływającą ze struktury i funkcji rodziny.

¹ Zob. np. K. Horney: *Our inner conflicts*. New York 1945.

² E. R. Hilgard: *Wprowadzenie do psychologii*. Warszawa 1967 s. 737—744.

Konflikty między rodzicami a dziećmi są zjawiskiem powszechnym i to zarówno w skali światowej jak i w naszych warunkach. Różnice zachodzą głównie w formach i wymiarach tego konfliktu. Badania prowadzone nad młodzieżą warszawskich szkół ogólnokształcących przez J. Skorupską-Sobańską³ wykazały, że na ogólną liczbę 300 osób tylko około 20% określiło swoje stosunki z rodzicami jako pozytywne, natomiast 80% uznało je za negatywne, konfliktowe. A więc aż 4/5 młodych przeżywa większe czy mniejsze konflikty z rodzicami. We wspomnianych badaniach w 67% były to konflikty z obojgiem rodziców, w 18% tylko z matką, w 13% tylko z ojcem, a w 2% z innymi domownikami. Oczywiście wyniki te należy przyjmować z dużą ostrożnością ze względu na niewielki zasięg tych badań.

Wyraźne nasilenie konfliktów między młodzieżą a dorosłymi, jak wynika z tych badań, następuje między 14 a 16 rokiem życia, a więc w okresie wzmożonego kryzysu zaufania w stosunku do rodziców. Na zmianę stosunku młodzieży do rodziców ma wpływ przede wszystkim szybki w tym okresie rozwój fizyczny i psychiczny i wiążąca się z nim nadpobudliwość nerwowa i uczuciowa, duża drażliwość i zażenowanie związane z przemianami fizjologicznymi i niestabilizowaniem własnej osobowości. Zmianę tę może również powodować często fakt nagłego, brutalnego uświadomienia, stawiający rodziców w niekorzystnym świetle. Obok czynników natury fizjologiczno-psychologicznej należy również wziąć pod uwagę przeobrażenia ekonomiczno-społeczne, przyczyniające się do rozbicia więzi rodzinnych i szybszego usamodzielnienia się młodzieży.

Takie jest, ujęte w dużym skrócie⁴ psychologiczno-socjologiczne tło, na którym w okresie dorastania może dojść do wystąpienia konfliktów między rodzicami a dziećmi. Czy są one jednak konieczne, nieuniknione?

Zależy to w decydującym stopniu od umiejętnego postępowania samych rodziców, od ich autorytetu, kultury i taktu pedagogicznego, umiejętności podtrzymywania słabnących kontaktów, a przede wszystkim od rozumienia przez nich przemian rozwojowych, jakim podlegają dzieci w tym okresie, oraz od stopnia i sposobu zaspokajania nowych potrzeb psychicznych i społecznych, jakie się u nich pojawiają. Chodzi tu zwłaszcza o potrzebę samodzielności, nowych doświadczeń, rozszerzania kontaktów społecznych, akceptacji przez grupy rówieśnicze, doznawania sym-

³ J. Skorupska-Sobańska: *Młodzież a dorośli*. Warszawa 1967.

⁴ Dokładniejszą analizę tego zagadnienia można znaleźć w dostępnej u nas literaturze psychologicznej, np. R. Łapińska, M. Żebrowska: *Wiek dorastania*, w: *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*. Por red. M. Żebrowskiej. Warszawa 1969 s. 382—459. E. Hurlock: *Rozwój młodzieży*. Warszawa 1965.

patii, uznania i miłości. Niezaspokojenie tych ważnych potrzeb psychicznych dorastającej młodzieży wywołuje stan frustracji i negatywizmu w stosunku do otoczenia, przejawiający się poprzez mechanizmy agresji lub inne mechanizmy obronne.

Psychologowie często wskazują na to, że poważniejsze konflikty i trudności wychowawcze w okresie dorastania spowodowane są przeważnie niewłaściwymi postawami dorosłych, zwłaszcza rodziców w stosunku do młodzieży. Często rodzice wykazują *daleko idący brak elastyczności w dostosowaniu się do zmian zachodzących w dzieciach. Często nie dostrzegają i nie rozumieją w swoich dzieciach budzących się nowych potrzeb. Przyzwyczajeni do bezwzględnego posłuchu w latach dziecięcych nadal trzymają się utartych metod postępowania, które nie tylko nie dają pożądanых rezultatów, lecz odnoszą wręcz przeciwne, opłakane skutki. Próbuja oni podtrzymać swój autorytet zakazami, nakazami, groźbami i karami, co przyczynia się do poderwania więzów uczuciowych i wytworzenia dystansu, który potem bardzo trudno zlikwidować*⁵.

Badania prowadzone przez J. Skorupską-Sobańską wskazują na następujące grupy czynników, będące przyczynami konfliktów. Pierwsza grupa — to cechy osobowości rodziców i samej młodzieży. Druga — to ogólna atmosfera wychowawcza w domu rodzinnym, trzecia — to stosowane przez rodziców metody wychowawcze i wreszcie czwarta grupa to takie czynniki jak: słabe postępy w nauce, złe zachowanie w domu i w szkole, złe warunki materialne.

Cechy osobowości dorosłych były przyczyną 31% konfliktów. Do cech tych należy zaliczyć: brak wyrozumiałości, zrozumienia i zainteresowania dzieckiem, konserwatyzm w poglądach i zwyczajach, nerwowość i zmęczenie, despotyzm, niesprawiedliwość w ocenie młodzieży, krzykliwość i gadatliwość. Konfliktowe cechy osobowości młodzieży (7,3%) to: lenistwo, skrytość i izolacja, krytycyzm, upór i nieposłuszeństwo, egoizm i zarozumiałość, kłamliwość.

Gdy chodzi o ogólną atmosferę wychowawczą w rodzinie, to wylicza się tu 4 możliwe typy, często redukowane do trzech: 1) atmosferę demokratyczną — zapewniającą dobry i harmonijny kontakt psychiczny z dzieckiem, 2) atmosferę autokratyczną życzliwą — kontakt średni, ograniczony, często pozorny, 3) atmosferę autokratyczną surową — brak kontaktu, dystans, 4) atmosferę liberalną — złe stosunki rodziców z dziećmi i brak kontaktu.

Z ogólną atmosferą wychowawczą w domu wiążą się stosowane metody wychowawcze. Największą przyczyną konfliktów w tym zakresie jest ograniczanie samodzielności młodzieży (24%) w zakresie aktywności

⁵ R. Łapińska, M. Żebrowska, dz. cyt., s. 419.

własnej, wychodzenia z domu, rozrywek, mody, spotkań z pićią przeciwną, sposobów spędzania wolnego czasu.

Również takie metody wychowawcze jak: niekonsekwentne, nierówne traktowanie przez rodziców, gderanie, nakazy i zakazy najczęściej pozabawione argumentacji rozumowej oraz różnego rodzaju kary z cielesnymy włącznie są przyczynami konfliktów w znacznym stopniu (19%).

Znacznie rzadsze procentowo, ale bardzo brzemiennie w skutkach są konflikty na tle wyboru zawodu czy powołania przez dziecko.

W badaniach, jakie prowadziła H. Swida⁶ nad młodzieżą licealną w Warszawie, jako przyczyny konfliktów zostały ustalone następujące czynniki: 1) sprawy kontaktu z pićią przeciwną, 2) sprawy nauki w szkole, 3) sprawy pieniędzy, 4) sprawy dyscypliny domowej.

Wyniki badań nad przyczynami konfliktów są często oskarżeniem pod adresem rodziców, bo okazuje się z wypowiedzi młodzieży, że:

- co 11 dorastające dziecko wątpi w miłość swoich rodziców lub jest przekonane, że jej nie posiada;
- co 4 pragnie większego zbliżenia i wyrozumiałości ze strony rodziców;
- co 6 marzy o spokojnej atmosferze w domu;
- co 5 posiad przeświadczenie, że w trudnej dla siebie sytuacji nie może liczyć na oparcie w rodzicach lub posiada poczucie nadmiernego skrupowania i braku swobody osobistej;
- co 20 pragnie połączenia rozwiedzionego małżeństwa rodziców⁷.

Bardzo interesujące i oparte na mocnych psychologicznych podstawach badania dotyczące konfliktów dorastających dziewcząt z rodzicami przeprowadziła S. M. Angelika Spsychalska⁸.

Przebadala ona 348 dziewcząt w wieku 15—19 lat. W wyniku analizy zebranego materiału wyodrębniła 5 grup konfliktowych:

- 1) konflikty dążeńiowe — 83,9% (dobór rówieśników, kontakty pozarodzinne, życie towarzyskie, posiadanie własnego funduszu),
- 2) konflikty postaw — 44,0% (poglądy na strój, wygląd zewnętrzny, postawa religijno-moralna),
- 3) konflikty ocen — 42,8%,
- 4) konflikty kontaktowe — 41,6% (niezgodne współzycie z rodzicami i rodziców między sobą),
- 5) konflikty obowiązków — 39,9%.

Najbardziej istotnymi i najsilniej przeżywanymi okazały się problemy życia rodzinnego oraz problemy religijno-moralne.

Wśród przyczyn aktualnie powodujących powstawanie konfliktów

⁶ H. Swida: Młodzież licealna. Analiza wybranych klas warszawskich w latach 1956—58. Warszawa 1963.

⁷ J. Skorupska-Sobańska, dz. cyt.

⁸ S. M. Angelika Spsychalska: Dorastające dziewczęta w konflikcie z rodzicami, w: *Roczniki Filozoficzne* 1966 z. 4, s. 49—60.

wyróżniono: cechy osobowościowe uczestników konfliktu (u dziewcząt — 85,3%, u rodziców — 65,2%), żądanie dziewcząt (45,4%), postawy rodziców (34,5%) i wpływ osób postronnych (rodzeństwa — 19,4%, krewnych — 20,4%, rówieśników — 14,9%, znajomych rodziców — 6,3%).

Konfliktowe cechy osobowości dziewcząt to: w opinii dziewcząt: upór, nerwowość, złośliwość, egoizm, ironia, zawziętość, krytycyzm, brak wyrozumiałości, przewrażliwienie; w opinii rodziców: impertynencja i lenistwo, zarozumiałość, lekkomyślność, rozrzutność i brak zamiłowania do porządku.

Konfliktowe cechy osobowości rodziców to: nerwowość, zrzędlivość, upór, niewyrozumiałość, egoizm, niesprawiedliwość, despotyzm, brak konsekwencji i podejrziwość.

Brak kontaktu uczuciowego dziewcząt z rodzicami występował aż w 92%. Istniały również poważne różnice w ocenie problemów moralnych oraz w stosunku do prawd religijnych. Zainteresowania dziewcząt w 75% nie pokrywały się z zainteresowaniami rodziców. Większa część badanych podawała, że oboje rodzice nie są dla nich żadnym autorytetem. Zaznaczała też zupełny brak zaufania do obojga rodziców.

Wśród uwarunkowań anamnestycznych omawianych konfliktów wymienione są: 1) brak akceptacji dziecka — „dzieci niechciane”, 2) postawa odtrącająca i obojętna rodziców — „chłód” uczuciowy, 3) nadmierna opiekuńczość rodziców, 4) przeżycia urazowe z okresu dzieciństwa, 5) rozbitcie rodziny.

Zbyt trudne sytuacje życiowe musiały stopniowo powodować nadmierne napięcie nerwowe i w następstwie prowadzić do reakcji nerwicowych. Wiele konfliktów miało u swego podłoża nieudany proces identyfikacji córki z matką, skutek zaburzenia równowagi środowiska rodzinnego.

Analizując ukazane wyżej skrópowo przyczyny konfliktów wynikające z badań, można pokusić się o stwierdzenie, że likwidacja tychże konfliktów wymaga przede wszystkim uzdrowienia rodziny, przywrócenia właściwej w niej atmosfery i prawidłowych stosunków interpersonalnych.

Tak jak niemal w każdym konflikcie, tak i w tym, jaki powstaje między rodzicami a dziećmi, wina jest zwykle podzielona. Nie można zrzucać jej tylko na rodziców, również i młodzież ponosi za nie odpowiedzialność. Ponieważ jednak rodzice są stroną aktywną w procesie wychowania, oni nadają ton i od nich zależy najbardziej atmosfera domu rodzinnego, dlatego główną uwagę należy zwrócić na ich postawę w poradnictwie rodzinnym.

W profilaktyce i terapii stosunków między rodzicami i dziećmi w poradnictwie rodzinnym należy bardzo mocno podkreślać podstawową za-

sadę, że rodzice wychowują dzieci nie dla siebie, ale dla Boga i dla społeczności, dla życia we wspólnocie narodu i Kościoła oraz dla życia wiecznego. Naczelną dewizą wychowania dziecka winno być jego dobro, ale dobro rozumiane bardzo szeroko, z uwzględnieniem powyższych perspektyw rozwojowych. Dlatego rodzice winni się kierować nadprzyrodzoną, szczerą, mądrą i różtropną miłością względem dziecka.

Drugą naczelną zasadą w wychowaniu dziecka to zasada *wzrastania wraz z dzieckiem* (E11), a więc dostosowywanie metod i sposobów oddziaływania na dziecko do zmian rozwojowych fizycznych i psychicznych. Konieczne jest tu zwłaszcza zaspokajanie podstawowych potrzeb, a szczególnie potrzeby samodzielności, poszerzania kontaktów społecznych, uznania i sukcesu. Proces usamodzielniania dzieci winien się rozpocząć możliwie wcześnie i przebiegać stopniowo, pod dyskretnym kierownictwem w atmosferze życzliwości i zaufania.

Zgodnie z sugestiami psychologów, zwłaszcza cytowanej powyżej J. Skorupskiej-Sobańskiej, w wychowaniu należy posługiwać się tymi sposobami oddziaływania, które oparte są na wewnętrznym przekonaniu dziecka i zmierzają do interioryzacji i racjonalizacji jego zachowania, a unikać natomiast metod przymusu zewnętrznego. Do pożądanych pedagogicznie metod postępowania należy zaliczyć dyskusję i perswazję oraz racjonalnie uzasadnione nakazy i zakazy. Podstawą jednak wszelkiego oddziaływania wychowawczego jest zachowanie ogólnie obowiązujących kanonów współżycia międzyludzkiego: spokoju, powagi, taktu, tolerancji, rzeczowości, życzliwości.

Spśród metod wychowawczych winno się wyłączyć kary cielesne i inne drastyczne, fizyczne czy werbalne sposoby oddziaływania na dzieci, gdyż jest to podstawowym warunkiem pozytywnych relacji między rodzicami i dziećmi i wpływa na całokształt atmosfery domu rodzinnego.

Rodzice chcąc świadomie przygotować dzieci do czekających je zadań życiowych, winni umyślnie pobudzać aktywność własną synów czy córek, rozwijać u nich zainteresowania i zamiłowania, uczyć krytycznego i twórczego myślenia w odniesieniu do różnych zjawisk życiowych. Wymagać to będzie od samych rodziców postawy otwartej i twórczej, umiejętności samokontroli i ustawicznej pracy nad sobą, ale bez tego nie ma przecież autentycznego wychowania.

Rodzice winni usilnie dążyć do tego, aby stać się przyjaciółmi swych dorastających dzieci i wpływać na nie bogactwem swej osobowości, co nie tylko zapobiegnie poważniejszym konfliktom, ale przede wszystkim zaskarbi im trwałą wdzięczność ze strony dorastających synów i córek.

W wypadku już zaistniałych konfliktów między rodzicami a dziećmi, należałoby ojcom i matkom wyjaśnić powyższe, zasadnicze prawdy i doprowadzić do skorygowania ich postaw i metod wychowawczych.

Natomiast w oddziaływaniu terapeutycznym na młodzież, należy jej przede wszystkim dopomóc w zrozumieniu okresu dojrzewania, przemian i trudności z nim związanych, a także w zrozumieniu samego siebie, wskazać na konieczność dojrzałej oceny rodziców a jednocześnie na potrzebę wyrozumiałości, cierpliwości i szacunku dla nich, miłości za ich poświęcenie i trud.

Często w rozwiązywaniu sytuacji konfliktowych trzeba się będzie odwołać w stosunku do obydwu stron do zasad chrześcijańskiego przebaczenia, miłosierdzia, darowania uraz, czyli po prostu do zasad ewangelii, gdy chodzi o rodziny wierzące. Bo tak jak rozdźwięk i konflikt jest często wynikiem grzechu, winy, tak pojednanie i zgoda jest owocem daru miłości, którego dawcą jest Bóg.

Przy udzielaniu pomocy w sytuacjach konfliktowych dobrze będzie pamiętać o twórczej roli konfliktów w życiu ludzkim. Tylko nierozwiązane, względnie źle rozwiązane konflikty spełniają funkcję destrukcyjną w rozwoju osobowości jednostki i we współżyciu społecznym. Natomiast każdy konflikt prawidłowo rozwiązany jest wielką szansą duchowego rozwoju człowieka, wzrostu jego dojrzałości i mądrości życia, ubogacenia osobowości i pozytywnego przystosowania społecznego.

KONFLIKTE DER JUGEND MIT DEN ELTERN IM LICHT DER PSYCHOLOGIE

Zusammenfassung

Die im Leben des Menschen existierenden Konflikte teilen sich in äusserliche und innerliche Konflikte. Besonderer Fall der äusserlichen Konflikte sind die Konflikte zwischen Eltern und Kindern, die in diesem Artikel besprochen werden. Nach den von J. Skorupska-Sobańska durchgeführten Forschungen zirka 4/5 der Jugend in unserem Land erlebt grössere oder kleinere Konflikte mit den Eltern, wobei die besondere Intensität dieser Konflikte fällt auf die Lebensjahre 14—16.

Auf die Entstehung dieser Konflikte haben den Einfluss die Faktoren der physiologisch-psychologischen sowie auch ekonomisch-sozialen Natur. Die schwierigsten Konflikte entstehen als Folge der falschen Einstellungen und ungeeigneten, den Entwicklungswandlungen und neuen psychischen und sozialen Bedürfnissen der Kinder nicht gemässen Erziehungsmethoden der Eltern.

Obwohl die Jugendlichen auch hier ihre Schuld tragen soll man den Hauptakzent bei der Heilung der Konfliktsituationen in der Familie auf die Modifikation der Elterneinstellungen gegenüber den Kindern legen. Den Eltern soll man vor allem klar machen, dass sie die Kinder nicht für sich selbst, sondern für Gott und Gesellschaft, für das Leben in der Gemeinschaft der Nation und der Kirche erziehen. Es ist auch wichtig, dass die Eltern ihre Erziehungsmethoden dem physischen und psychischen Entwicklungsniveau anpassen und neuerscheinende Be-

dürfnisse und Verhaltensweisen berücksichtigen. Da die Eltern vorwiegend mit der Kraft ihrer Persönlichkeit auf die Kinder einwirken, sollen sie selbst für stetige personale Entwicklung sorgen und zu solcher Entwicklung auch ihre Kinder anregen.

In der therapeutischen Einwirkung auf die Jugend soll man ihr zum Verständnis der in der Reifeperiode erlebten Schwierigkeiten helfen und auf die Notwendigkeit einerseits der reifen Beurteilung ihrer selbst und der Eltern, andererseits auf die Not der Nachsicht, Liebe und Achtung zeigen. Man soll auch die schöpferische, die Persönlichkeitsentwicklung fördernde und soziale Kontakte verbessernde Rolle der richtig aufgelösten Konflikte zeigen.